

Met bravoure geportretteerd

Van Gogh Museum verwerft zijn eerste Munch – en wat voor één

Gedurende zijn leven kreeg Van Gogh slechts beperkt erkenning, maar al vrij snel na zijn dood werd zijn werk een belangrijke bron van inspiratie voor talrijke kunstenaars. In toenemende mate richtten schilders als Matisse en Van Dongen hun aandacht op Van Gogh voor zijn expressieve kleurgebruik en zijn vurige penseelstreek. Het Van Gogh Museum toont deze ontwikkeling in de laatste zalen van de vaste presentatie. In de lange keten kunstenaars die zich hebben laten inspireren door Van Gogh is Edvard Munch een onmisbare schakel. Tot voor kort had het Van Gogh Museum echter geen schilderij van Munch in zijn collectie. De kans om diens *Portret van Felix Auerbach* aan te kopen, werd dan ook met beide handen gegrepen.

De Noorse kunstenaar Edvard Munch (1863-1944) had een grote bewondering voor de tien jaar oudere Van Gogh. In 1933 schreef hij in een brief: ‘Van Gogh liet in zijn korte leven zijn vlam niet doven – zijn penselen waren vol vuur en gloed. Ik wilde mijn vlam ook niet laten doven en met brandend penseel tot het laatste moment schilderen.’ Deze waardering is terug te zien in Munchs werk. Hij gebruikte kleur op een zelfde expressieve wijze en gaf zijn werk daarmee een vergelijkbare intense zeggingskracht. Net als Van Gogh behandelde hij wezenlijke thema’s in zijn kunst, die draaiden om de essentie van het menselijk bestaan.

De artistieke loopbaan van beide kunstenaars begon in 1880. Zij hebben elkaar waarschijnlijk nooit ontmoet: toen Munch in 1889 in Parijs arriveerde, had Van Gogh de stad al weer verlaten. Wel kwam hij in Parijs voor het eerst in aanraking met het werk van Van Gogh en ook in Duitsland, waar Munch meer dan eens verbleef, zag hij diens schilderijen en tekeningen regelmatig. Toen Munch in 1906 Felix Auerbach portretteerde, was zijn kennis van Van Gogh aanzienlijk.

RADICALE BENADERING

Het portret van Felix Auerbach kwam tot stand in een periode van Munchs carrière waarin zijn reputatie in Duitsland groot was. Via enkele succesvolle tentoonstellingen tussen 1901 en 1906, onder andere in Berlijn, had hij de aandacht getrokken van een nieuwe culturele elite. Men was onder de indruk van zijn portretten, waarvan hij een groot aantal toonde tijdens een belangrijke tentoonstelling in 1905, in de galerie van de Berlijnse kunsthandelaar Paul Cassirer. Veel van deze portretten waren op initiatief van de kunstenaar geschilderd, en toonden Munchs persoonlijke en radicale benadering van het portret. Munchs ferme en expressieve manier van schilderen – met veel ruimte voor experiment – resulteerde in krachtige, eigenzinnige portretten waarmee hij het karakter en de ziel van de geportretteerde hoopte te treffen. Het leverde Munch de ene na de andere opdracht op.

Deze opdrachten kwamen onder andere uit Weimar en het nabij gelegen Jena, destijds belangrijke centra van deze nieuwe, progressieve culturele elite. Munch maakte er onder andere het portret van Harry Graf Kessler, die in Weimar directeur was van het *Museum*

Portret van Harry Graf Kessler
Edvard Munch
1906. Olieverf op doek,
200 x 84 cm
NEUE NATIONALGALERIE,
BERLIJN
(Foto: bpk/Nationalgalerie, smb/
Jörg P. Anders)

Portret van Friedrich Nietzsche
Edvard Munch
1906. Olieverf op doek,
201 x 160 cm
THIELSKA GALLERIET,
STOCKHOLM
(Foto: Tord Lund)

Portret van Felix Auerbach

Edvard Munch

1906. Olieverf op doek, 85,4 x 77,1 cm

Bijdrage: € 939.198, waarvan € 20.000 uit het

Maljers-de Jongh Fonds

VAN GOGH MUSEUM, AMSTERDAM

Het *Portret van Felix Auerbach* door Edvard Munch is aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Maljers-de Jongh Fonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds, de BankGiro Loterij, het VSBfonds en de leden van The Yellow House

für Kunst und Kunstgewerbe, en van de toen reeds overleden filosoof Friedrich Nietzsche. Munch, die in deze jaren als een soort nomade door Duitsland trok, was rond 1905 vaak in Weimar te vinden. Degenen die hem vroegen hun portret te schilderen boden hem niet zelden een logeerkamer aan, en nodigden hem uit voor feesten en recepties. Munchs experimentele en onconventionele manier van portretteren werd erkend en gewaardeerd in dit milieu. De bravoure waarmee hij zijn modellen vastlegde was ongekennd, en versterkte zijn reputatie als eigenzinnig portretschilder.

PERSOONLIJK TEMPERAMENT

Felix Auerbach (1856-1933) behoorde ook tot dit milieu. Hij was natuurwetenschapper, werkzaam aan de universiteit van Jena, en groot liefhebber van kunst en cultuur. Hij verzamelde kunst, was een begaafd musicus, en waagde zich aan het schrijven van proza. Zijn huis was een ontmoetingsplek voor invloedrijke figuren als de architect Walter Gropius, de kunstcriticus Julius Meier-Graefe en later dus ook Munch. Verder onderhield hij contacten met kunstenaars als Wassily Kandinsky en Paul Klee.

Toen Felix Auerbach en zijn vrouw Anna eind 1905 een bezoek brachten aan het Nietzsche-archief in Weimar, zagen ze daar het portret van de filosoof dat Munch onder handen had, waarvan ze direct onder de indruk waren. Ze nodigden de kunstenaar kort daarop uit bij hen in Jena en voor een bedrag van 500 Mark schilderde Munch in februari 1906 dit portret van Auerbach. Aanvankelijk twijfelde hij of hij de opdracht zou aanvaarden, onzeker vanwege zijn zwakke zenuwgestel. Anna Auerbach haalde hem echter over met een brief waarin zij schreef: 'Wie het temperament in uw schilderijen waardeert, kan niet verwachten dat daar een passieloze en conventionele persoonlijkheid achter zit.'

De Auerbachs waren ingenomen met het resultaat. Auerbach is door Munch neergezet als een man van de wereld, die de beschouwer zelfverzekerd aankijkt. Het krachtige kleurgebruik geeft dit portret een monumentaal karakter. In dit geval koos Munch voor verschillende uitgesproken tinten oranje- en rood. Typierend

is ook de scherpe afsnijding aan de onderkant van het doek en de schaarse, maar decoratieve invulling van de achtergrond. De voorstelling lijkt vlot opgezet, de scherpe lijnen in het gezicht van Auerbach zijn niet-temin zorgvuldig gedefinieerd.

SONDERBUND-TENTOONSTELLING

Munch was zelf ook tevreden over het portret. Dit weten we doordat hij het meerdere malen leende van de Auerbachs om het tentoon te stellen. In 1906 in Jena zelf, bij de *Kunstverein*, in 1907 in Berlijn, bij Paul Cassirer, en in 1912 in Keulen, tijdens de zeer belangrijke *Sonderbund*-tentoonstelling. Daar werd in aangrenzende zalen het werk van Munch en Van Gogh getoond, iets wat voor Munch een grote eer was: 'Ik heb een zeer grote zaal gekregen, die met 10 bij 15 m. de grootste is van de tentoonstelling. De belangrijkste afdeling wordt Van Gogh, Gauguin en Cézanne – drie zalen vol Van Gogh! 86 uiterst interessante schilderijen. Ik schaam me eigenlijk dat ik zo veel ruimte heb gekregen...'

Sinds deze tentoonstelling in 1912 worden Edvard Munch en Vincent van Gogh door velen in één adem genoemd. Behalve hun levens, die op veel vlakken

Werken van Munch op de Internationale Kunstausstellung des Sonderbundes Westdeutscher Kunstfreunde und Künstler, Keulen 1912. Het *Portret van Felix Auerbach* hangt in de hoek, rechts van de doorgang.

Spel van matheid en glans

In de maanden voor de presentatie van Munchs *Portret van Felix Auerbach* onderging de nieuwe aanwinst een restauratie in het Van Gogh Museum. Het schilderij was in goede staat, alleen was het verfoppervlak bedekt met een sterk glanzende, synthetische vernis. Deze niet-originele vernis gaf het schilderij weliswaar een homogeen, maar ook doodts uiterlijk.

Bij het verwijderen van de vernis kwam een levendig verfoppervlak tevoorschijn. Er werd duidelijk hoe Munch bij het schilderen bewust met gradaties van matheid en glans werkte.

Verder werden er enkele oude lacunes in de verflaag geretoucheerd. De lijst werd onderhanden genomen door lijstenrestaurator René Velsink in Gouda. Het is bijzonder dat het schilderij

nog in de originele lijst zit, maar deze vertoonde mechanische schades, barsten, deformaties en verkleurde retouches. Na behandeling van het schilderij én de lijst is weer te zien wat Munch en zijn opdrachtgever in 1906 voor ogen moet hebben gestaan.

René Boitelle
Senior schilderijenrestaurator
Van Gogh Museum

De zoeaaf

Vincent van Gogh
1888. Olieverf op doek, 65,8 x 55,7 cm
VAN GOGH MUSEUM, AMSTERDAM
(Vincent van Gogh Stichting)

Portret van een boer (Patience Escalier)

Vincent van Gogh
1888. Olieverf op doek, 69 x 56 cm
PARTICULIERE COLLECTIE

Portret van Joseph Roulin

Vincent van Gogh
1889. Olieverf op doek, 65 x 53,9 cm
KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM, OTTERLO

gelijkenis vertonen, zijn er ook in hun kunst allerlei parallellen aan te wijzen. Vooral in hun portretkunst komt dit duidelijk naar voren. Vanuit hun motto om via de kunst de essentie van het menselijke bestaan weer te geven, raakten ze met hun portretkunst aan de kern van de geportretteerde. Beide kunstenaars waren niet geïnteresseerd in een exact gelijkende weergave van hun model, het ging hen veeleer om het karakter van degene die ze voor zich hadden.

DECORATIEVE ACHTERGROND

Wanneer het *Portret van Felix Auerbach* wordt vergeleken met portretten door Van Gogh, zoals *De zoeaaf*, *Portret van een boer (Patience Escalier)*, of *Portret van Joseph Roulin*, springen de gelijkenissen meteen in het oog. In deze werken heeft de kunstenaar het model op zeer persoonlijke wijze weergegeven, voor een fictieve, decoratieve achtergrond. Deze manier van portretteren is iets waar Van Gogh veelvuldig mee experimenteerde. Het stelde hem immers in staat een krachtig portret te creëren, waarmee hij op een directe wijze de emotie en expressie van de geportretteerde centraal kon stellen.

Zoals eerder opgemerkt weten we dat Munch veelvuldig kennis heeft genomen van Van Goghs portretten, voornamelijk op tentoonstellingen. Zo waren beide kunstenaars dikwijls tegelijkertijd gerepresenteerd, bijvoorbeeld in december 1904, in de galerie van Paul Cassirer. Toen Munch daar aanwezig was voor het installeren van zijn werk of voor de opening zal hij daar onder andere het hierboven genoemde *Portret van een boer (Patience Escalier)* hebben gezien. Niet lang daarna schilderde Munch zijn *Portret van Felix Auerbach*, en

het is duidelijk dat Munch zich door de kleurrijke, decoratieve en directe portretten van Van Gogh heeft laten inspireren.

Om te stellen dat dit portret volledig op Van Gogh leunt, voert echter te ver. De dun opgebrachte verf, de vloeiende, ronde penseelstreken, als ook de naar beneden gedropen rode verf zijn typisch Munch. Als geen ander kon hij de geportretteerde met zo veel bravoure en trefzekerheid naar voren brengen, zoals hij ook in dit portret deed. Hoewel het schilderij, dat in één sessie is opgezet, niet tot in het kleinste detail is uitgevoerd, krijgt de toeschouwer niettemin een goed begrip van deze zelfverzekerde, succesvolle man uit de culturele elite van Jena.

Met het *Portret van Felix Auerbach* verwerft het Van Gogh Museum dus een typische en iconische Munch, waarin tevens zijn connectie met Van Gogh duidelijk wordt. Een buitenkans, omdat de meeste van Munchs iconische portretten van omstreeks 1905-06 zich in museale collecties bevinden, en daardoor nooit meer op de markt zullen komen. Bovendien betekent deze aanwinst een unieke verrijking van de Collectie Nederland, die tot voor kort slechts één schilderij van Munch (Museum Boijmans Van Beuningen) bevatte. In de presentatie van de vaste collectie van het Van Gogh Museum zal het portret permanent worden getoond binnen de groep werken van kunstenaars die beïnvloed zijn door het werk van Van Gogh, zoals Kees van Dongen en Maurice de Vlaminck♦

Joost van der Hoeven
Assistent-conservator